

Adam en Eva verklappen dat het monotheïsme van Israël oeroud is

De Hebreeuwse Bijbel bevat allerlei sporen van een oeroud Kanaänitisch verhaal over Adamu, de eerste mens.

Bijbelwetenschappers Marjo Korpel en Johannes de Moor schreven er een fascinerend boek over.

Recensie

Tjerk de Reus

Adam en Eva spreken tot de verbeelding: het allereerste mensenpaar.

De eerste hoofdstukken van het Bijbelboek Genesis vertellen over hun leven in het paradijs en over de verbanning daaruit, nadat zij van de verboden vrucht hadden gegeten. Wie gelooft dat dit verhaal de weergave is van een letterlijk zo gebeurde geschiedenis moet even omschakelen bij het boek *Adam, Eva en de Duivel* van Marjo Korpel en Johannes de Moor. Deze Bijbelwetenschappers betogen dat de schrijvers van de Hebreeuwse Bijbel gebruik hebben gemaakt van de godenverhalen van de omringende volkeren, met name van de Kanaänieten. Nu is dit in de Bijbelwetenschap geen nieuwe stellingname. Het vermoeden bestaat al heel lang dat de schrijvers van Genesis het verhaal over Adam, Eva en de slang niet zomaar verzonnen hebben, maar aansluiting hebben gezocht bij een oudere verhaaltraditie. Korpel en De Moor denken nu exact de mythische bron aan te kunnen wijzen die de Hebreeuwse schrijvers hebben gekend. En dat is opmerkelijk.

Het oerverhaal

In *Adam, Eva en de Duivel* draait het allemaal om een mythisch oerverhaal dat afkomstig is uit de Kanaänitische stad Ugarit, indertijd gelegen in een gebied in Syrië. Het verhaal is overgeleverd op kleitabletten, daterend uit de dertiende eeuw voor Christus - en dat is veel ouder dan de oudste bronnen die we kennen van de Hebreeuwse Bijbel. Dit oerverhaal werd vermoedelijk op grote schaal doorverteld in de religieuze cultuur en leefde voort in het volksgeloof, meer dan duizend jaar lang, met name in de regio rond Israël. In hun eigen heilige geschriften hebben de Hebreeuwse schrijvers naar alle waarschijnlijkheid gereageerd op deze toentertijd bekende verhaaltraditie. Dit is zichtbaar in Genesis, maar ook in andere Bijbel-

boeken, zelfs tot in het Nieuwe Testament. Bovendien zijn er tal van sporen van dit Ugaritische oerverhaal te vinden in zogenoemde 'parabijbelse' bronnen, zoals in het geschrift Jubileën (tweede eeuw voor Christus). Met behulp van het Kanaänitische oerverhaal kunnen we al die verwijzingen beter begrijpen, aldus Korpel en De Moor.

Het verhaal op de kleitabletten komt in kort bestek hier op neer: een opstandige godheid, Horan, verzet zich tegen de allerhoogste God, El genaamd. Horan ontvoert zich als een duivelse gestalte, in de vorm van een slang. Hij verspreidt het kwaad in de aardse tuin der goden, het paradijs. De Boom des Levens die daar staat, verandert in een Boom des Doods. Adamu, aanvankelijk is hij nog een godheid, gaat eropuit om deze slang te weerstaan. Hij wordt echter door Horan gebeten. Dan wordt Adamu een sterfelijk mens. Als Horan tot bezinning is gekomen en inbindt, krijgt Adamu van El een 'goedaardige' vrouw toegewezen en mag hij zich als mens voortplanten, wat toch een vorm van onsterfelijkheid is.

JHWH is betrouwbaar

Wie dit Adamu-verhaal vergelijkt met het Bijbelse verhaal over Adam en Eva, zal meteen veel verschillen zien. Dat klopt, leggen Korpel en De Moor uit. Want de Israëlische schrijvers hebben zich dan wel laten inspireren door het in hun omgeving zeer bekende Adamu-verhaal - dat overigens veel meer aspecten bevat dan hierboven aangegeven - maar zij hebben er een eigenzinnige draai aan gegeven. Het specifieke karakter van de godsdienst van Israël krijgt dus scherpe contouren nu het door Korpel en De Moor geplaatst wordt in de omvattende mythologische wereld van het toenmalige Nabije Oosten. Dat levert interessante inzichten op. In de toenmalige Kanaänitische religie was je als nietig mens onderworpen aan de grillige acties van elkaar concurrerende goden. Diverse goden hadden kwade bedoelingen en zaten de mensen danig dwars. In

Adam en Eva in de tuin van Eden, zoals afgebeeld in de vensters van de kathedraal van Brussel. Foto: Shutterstock

De mythen van de omringende wereld verduidelijken het eigen karakter van Israëls godsdienst

het oude Israël wordt het bestaan van dergelijke kwade machten niet ontkend, maar die krijgen slechts zeer beperkte speelruimte. De enige goddelijke heerser die ertoe doet, is JHWH. En deze JHWH is volgens de Hebreeuwse Bijbel goed en betrouwbaar. Alleen wie het heilzame spoor van JHWH links laat liggen, heeft ongeluk te vrezzen. De verantwoordelijkheid van de mens krijgt hiermee grote nadruk. De schrijvers van de Hebreeuwse Bijbel hebben dus een geheel eigen inkleuring gegeven de destijds bekende religieuze beeldentaal. Dat zij dit bewust deden vanuit hun geloof in JHWH blijkt zonneklaar als je aan de hand van Korpel en De Moor zicht krijgt

op het oude Ugaritische verhaal en op allerlei beelden, verhalen en voorstellingen uit de Kanaänitische mythologie.

Uniek gegeven

Op grond van hun kennis van de religieuze cultuur van de regio rond Israël stellen Korpel en De Moor dat het Israëlische monotheïsme veel ouder is dan vaak wordt aangemen. Het is niet zo dat Israël lange tijd een veelvoud aan goden vereerde en dus polytheïstisch was, om pas in een heel late fase, bijvoorbeeld na de ballingschap in de zesde eeuw, toe te groeien naar de verering van één God. Het monotheïsme van Israël is oeroud en was 'in het gebied van het Oude nabije Oosten vrij uniek', aldus Korpel en De Moor. Deze ene God treedt volgens het geloof van Israël de mens als bondgenoot tegemoet. Dit is volgens de auteurs 'een fundamentele koerswijziging' in het brede veld van de toenmalige mythologie. En die beoogde bondgenoot van JHWH is geen supermens of halfgod, maar een feilbaar wezen. En dan ontstaat er een realistische kijk op de mens: 'Meer dan enig ander religieus document uit de Oudheid

beschrijft de Bijbel menselijke helden als tekortschietende mensen die Gods genade nodig hebben.'

Overigens presenteren Korpel en De Moor hun visie nadrukkelijk als een theorie. Een theorie is aannemelijk als je er dingen mee kunt verklaren en verhelderen. Het verhaal van de kleitabletten zou als oerverhaal vele religieuze aspecten in het Oude en Nieuwe Testament kunnen verhelderen. Of deze theorie houdbaar is, zullen de vakgenoten - Bijbelwetenschappers, archeologen, oudheidkundigen - moeten bediscussieren. Het is in elk geval de verdienste van Korpel en De Moor dat zij deze theorie uitgedacht hebben en zo inzichtelijk mogelijk hebben voorgesteld, met een weids uitzicht op de religieuze cultuur in en rond Israël gedurende anderhalf duizend jaar.

Adam, Eva en de Duivel. Kanaänitische mythen en de Bijbel. Marjo Korpel en Johannes de Moor. Uitgeverij Skandalon. 29,95 euro

